

Kovács Sándor (közlő)

Székely Mózes levele Molnos Dávidhoz¹

Jéna, 1832. június 26.

Tisztelendő Professor Úr!

Utolsó levelét vettem volt április 10-dik napján, a benne írt Theológiai Exemplarokat² pedig ezen Hold nap [hónap] 28-kán, de minthogy áprilistól fogva minden nap vártam pénzem megérkezését, azért halagattam válaszom megírását ennek megérkezése idejéig. Mely, minekutána 16-dik Junii megérkezett volna igyekszem claritásod levelére válaszolni, s egyszersmind mostani környülállásom felől is tudósítani. A megérkezett Theológiai Exemplarok még itt vagynak Jénába, mivel harmadfél tallér portót³ a postának sokaltam fizetni, akkor amikor alig volt harmadfél forintom. Edvard Tagart⁴ úrnak Londonba május 8-dik napján írtam volt levelet, melybe megkértem volt a végett, hogy egy londoni Vilson⁵ nevű könyvárost kérne arra, hogy a Lipsia Könyvel Kereskedő Társaságnak tegyen comissiót ezen három tőlem küldendő exemplaroknak a több könyvek közé való felpakolására, mert különben nem vállalják magokra az itteni

¹ Előző lapszámunkban az apjához, id. Székely Mózes szabédi lelkészhez küldött levelét ismertettük. Jelen levél az EKT iratait tartalmazó 1830. évi dobozból került elő, címzettje Molnos Dávid (1778–1836), az unitárius kollégium igazgatója, aki egykor szintén Jénában tanult. Egy másik, ugyancsak Jénából küldött levelének címzettje Körmöczi János püspök volt, ez jelenleg a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár unitárius gyűjteményében van, jelzete 1232/G, nem autográf, hanem Körmöczi másolata.

² Valószínű, hogy Szentábrahámi *Summáját* postázhatták.

³ Postai küldemények szállításáért és adott címre kézbesítéséért fizetendő összeg.

⁴ Tagart, Edward (1804–1858) angol unitárius lelkész, a British and Foreign Unitarian Association főtitkára, 1832-ben londoni (Walworth) lelkész. 1858-ban lánya társaságában Erdélybe látogatott.

⁵ Valószínű Effingham, William Wilson (1785–1868) könyvkiadóról és könyvkereskedőről van szó.

könyvárosok az említett exemplarok elküldését. Így fele árába kerülne, úgy gondolom ezen három exemplarok Londonba való küldése. Tagart úrtól még levelemre választ nem kaptam, azért nem tudom még mint telik bé szándékom. Csokke⁶ (így!) úrnak a keresztény vallásnak Európán kívül való terjesztéséről szóló levelét 1 talléron megvettem. Ezen tudós férfi a redaktorságról még 1831-dik esztendőbe lemondott, így minthogy az unitaria vallás mostani állapotja mint redactort kevésbé interessalya, úgy hallgatni fogok én is tudósítással. A genevai unitáriusoknak⁷ haza való indulásom előtt, az említett periodikus írások iránt kívánságunkat megjelentem.

Baumgarten Crusius⁸ úr, jénai theologiae professor 1831-ik esztendőbe kiadott *Dogmatica Historiájába*⁹ nagyon balul ítél az unitarismusról s közelebről az erdélyi unitáriusokról, mely vélekedése, ha Németországba mély gyökeret ver, nem a legjobb benyomást fog nekünk okozni. Ezen férfi minket szinte nélkül is deistáknak tart. A többek között azt is elő hozza ezen teológus, hogy az Unitaria Religio fundálói közül egy sem volt kegyes és józan életű ember, hanem valami rajokodó [rajongó] fél tudósok. Azért egyet sem kell itt keresni, aki az unitaria religiót tudományosan vagy philosophiae megalapította és kifejtette volna. Ezen vallásnak lemegy vagy lemégyen nemsokára napja ezen férfi vélekedése szerint. Én azonban Crusius úr ítéletére nem sokat hajtok, mert ha egyfelől megesmérem is mély tudományát, másfelől éppen orcsárlám [ócsárlám] azon részrehajló ítéletét és sectarianismusi lelkét, melynél fogva még a 19-dik századba, minden valásbéli felekezeteket csupa Luther zászlója alá szeretné hódolni. Ragaszkodnak meglátám itten is sokan a teológusok közül a betűhöz. Az erdélyi, vagy a mi unitaria vallásunkról, ecclesiai igazgatásunkról és politikai állapotunkról vélekedésemet a mostani állásunk szerint megírtam¹⁰ és Lipsiaba elküldöttem május 18-dik napján kinyomtatás végett historiae professor Hertzog¹¹ barátságos köz-

⁶ Zschokke, Johann Heinrich Daniel (1771–1848), német származású, de Svájcban élő „felekezetek és intézmények feletti, dogmákhoz nem kötődő” író. Életéről magyarul lásd: T. ERDÉLYI Ilona, „Az író és a „népnevelő” Heinrich Zschokke Magyarországon”, *Helikon – Világirodalmi Figyelő* 30., 2–4. sz. (1984): 282–293.

⁷ A genfi „unitárius” közösség 1831-ben Channing, William Ellery műveinek hatására alakult.

⁸ Baumgarten-Crusius, Ludwig Friedrich Otto (1788–1843) német teológus, 1812-től tanított a jénai egyetemen.

⁹ Az 1832-ben megjelent *Lehrbuch der christlichen Dogmengeschichte* két kötetére utal.

¹⁰ Valószínű, hogy az *Über den Unitarier in Siebenbürgen* c. kéziratról lehet szó. A Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban jelzete: MsU 385.

¹¹ Nem tudtam beazonosítani, kire utal, talán Herzog, Johann Jacobbal (1805–1882) kerülhetett kapcsolatba.

bejövele által. Június 16-ik napjain státusunk jótéteményéből 102 Rforintokat ezüstbe percipiáltam, de úgy látom, hogy ezen utolsó angáriámból¹² még most is 18 ezüst forint hátra maradt. Az atyám is ígért volt 30 ezüst forintot, mely sum-mát is 22-dik Junii percipiáltam.

Ebbe az utolsó szemeszterbe három leckét halgatok u. m. practica philo-sophiat professor Fries,¹³ Arisztotelész Politicáját görög exegesis uttyam [ugyan] professor Goetling,¹⁴ és a francia revolutio historiáját professor Luden¹⁵ urak-nál. Ezen tudományok mind szépek és hasznosok, de bizony 16 tallér vagy 60 Rforint váltóba sem játék, melyeket ezen leckék hallgatásáért letettem. A szállá-somért is az elmúlt és mostani szemeszterre 20 tallért fizeték, több költségem nem is említem, mivel klaritásod előtt tudva vadnak az itteni dolgok, csak azt kívánom hát megírni klaritásodnak, hogy Jénából való kiindulásomkor (melyet szeptember 16-dik napjára határoztam meg) 100 Rforintomnál váltó cédulákba, nem marad több zsebbe, melyet (ha azt se felejttem el, hogy anglus és német könyveim vektúrájáért,¹⁶ melyek egy mázsa nehézséget meghaladnak, majd Po-zsonyba 10–12 tallérokat kell fizetnem), úgy semmiképpen hazáig nem evezhet-tek. Itt vagyon helye még annak megemlékezésének is, hogy ötféle szótári manuá-lissaimat kivéve, ugyan kevés könyveket szerzettem, nem tudván semmi bizonyost, mihez való készülésem felől. Itt állok hát, de hogy? Képzeld Claritásod egy több utak egy pontra való összejövésén álló esmeretlen utast – men-nék uram, de nem tudom, hogy melyik vezet feltett céloom felé. Egyfelől mégis szükségesebb könyvek megszerzéséért, más apróbb költségeim kiállhatásáért, másfelől pedig haza való mehetésemért. Kérem Claritásodat s egyszersmind a Venerabile Raepresentativum Consistoriumot is, hogy azon hátramaradt 18 ezüst Rforintokat, az ígért volt hazamanetelemre szükséges quantum hozzáte-telével szeptember 18-dik napjára Bécsbe, Jó István¹⁷ vagy Csiki Sámuel¹⁸ urakhoz szolgáltatassák fel, hogy Bécsbe való megérkezésemkor vehessem által. Méltóságos Ágoston¹⁹ konsziliárius úr megholt még az elmúlt esztendő szeptembere 27-dik napján, de én ezt csak most tudtam meg májusba, amidőn Bécsbe a konsziliárus-hoz írott levelem Jénába visszaküldött. A tordai unitária eklézsia, úgy gondo-

¹² fizetség

¹³ Fries, Jakob Friedrich (1773–1843) német filozófus, a jénai egyetem tanára.

¹⁴ Götting, Karl Wilhelm (1793–1869) 1822-től a jénai egyetem filológiai-professzora.

¹⁵ Luden, Heinrich (1778–1847) német történész.

¹⁶ Szállításáért.

¹⁷ Talán Jó Istvánra utal, aki 1833-ban szerzett orvosdoktori fokozatot Bécsben.

¹⁸ Csiki Sámuelről (1811–1882), a későbbi orvosról lehet szó, ő is ekkor tanult Bécsben.

¹⁹ Ágoston Márton bécsi ágensről lehet szó.

lom, hogy 20 ezüst forintokkal segíteni fog haza való utazásom kiállhatásáért. Ennek megnyerhetésére tekintetes Gálffi József²⁰ urat levelem által mentől hamarabb meg fogom keresni.

Egész Németországba most csak öt magyar akadémiták vagynak, akik közül Ertsei²¹ és Bardi²² urak Marburgba, én egyedül Jénába erdélyiek vagyunk. A más kettő mint magyarországi fiak Halléba tartózkodnak. Amint a szél fúja a kijövetel viszont meg van tiltva.

Késő ősszel diaeta fog lenni Magyarországon, ha valósággal egybegyűl, úgy Pozsonyba is mulatok 3–4 napot, mivel kijövetelemkor csak általfutottam volt Magyarországon, mintha kergettek volna a tatárok. A kolera Erfurtba is kiütött még májusba, de eddig 18 embernél nem holtak meg többen benne. Remélem, hogy Németországba nem fog dühös ellenség lenni. Jénába egy holdnaptól fogva maj mindennap hull az eső, mely miatt az üdő igen komoly lévén, engem is sokszor unalomba hoz, kivált miolta egyedül maradtam.

A főtisztelendő Cl. szuperintendens urat, a clarissimus professzor urakkal és tiszteletes Sándor²³ urral edgyütt tisztelem, úgy Claritásodat is a tiszteletes aszszonnyal edgyütt különösön, s magam eddig tapasztalt szívességébe ajánlván maradtam.

A tisztelendő professzor úrnak alázatos szolgája

Székely Mózes mp.

²⁰ Gálffi József a tordai unitárius gimnázium felügyelő gondnoka volt.

²¹ Ercsei János (1800–1852) külföldi tanulmányai után Székelyudvarhelyen, majd a marosvásárhelyi református kollégiumban tanított.

²² Bárdi István (?–1849) marburgi tanulmányai után 1834-ben püspöki titkárként szentelték pappá, 1839-től haláláig Széken volt lelkész.

²³ Jánosfalvi Sándor István lelkészről van szó (1804–1879), aki 1829-től 1836-ig ideiglenes lelkésze volt Kolozsvárnak.